

تحلیل جامعه‌شناختی تأثیر خودکنترلی بر فراغت انحرافی جوانان (مطالعه موردی: جوانان شهر بابلسر)

دکتر علی‌اصغر فیروزجاییان^۱ و زهرا سعادت^۲

تاریخ وصول: ۹۹/۸/۱۵

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۲/۲

چکیده:

در جهان پرتنش امروز که انسان‌ها به دلیل مشغله فراوان همواره احساس خستگی می‌کنند، اهمیت اوقات فراغت بر کسی پوشیده نیست. از سوی دیگر فراغت انحرافی بعنوان فعالیتی فراغتی که هنجارهای اخلاقی و قانونی جامعه را نقض می‌کند، می‌تواند امنیت اجتماعی را به خطر اندازد. این پژوهش به بررسی تأثیر خودکنترلی بر فراغت انحرافی جوانان می‌پردازد. نظریه عمومی جرم اذعان می‌کند پایین بودن خودکنترلی در افراد زمینه را برای رفتارهای انحرافی مهیا می‌کند. روش پژوهش، پیمایش و ابزار سنجش آن پرسشنامه می‌باشد. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه جوانان ۱۸-۳۵ سال شهر بابلسر می‌باشند که با استفاده از فرمول کوکران ۴۰۰ نفر بعنوان حجم نمونه به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شده است. برای بررسی اعتبار از اعتبار صوری و برای پایایی از آلفای کرونباخ استفاده شده است فراغت انحرافی که در این تحقیق در دو بعد آشکار و پنهان مورد بررسی قرار گرفت. میزان فراغت انحرافی پنهان بیشتر از فراغت انحرافی آشکار گزارش شده است. طبق یافته‌های آزمون همبستگی پیرسون، بین ابعاد خودکنترلی و فراغت انحرافی و ابعاش رابطه معنی‌داری وجود دارد. برای بررسی تأثیر سازه خودکنترلی بر سازه فراغت انحرافی از تکنیک مدل‌سازی معادله ساختاری انجام شده است؛ تأثیر خودکنترلی پایین بر فراغت انحرافی مثبت و معنی‌دار بوده است ($Beta=0/65$)؛ همچنین متغیرهای سازه خودکنترلی با هم توانستند ۴۳٪ از تغییرات متغیر وابسته (فراغت انحرافی و ابعاد) را مورد تبیین قرار دهند. در مجموع می‌توان گفت افرادی که خودکنترلی پایین‌تری دارند بیشتر در زمان فراغت مرتکب رفتارهای انحرافی فراغتی می‌شوند.

مفاهیم کلیدی: فراغت انحرافی، فراغت انحرافی آشکار و پنهان، خودکنترلی پایین، جوانان

^۱ دانشیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه مازندران، مازندران، ایران (نویسنده مسئول)

a.firozjayan@umz.ac.ir

^۲ کارشناس ارشد مطالعات جوانان، دانشگاه مازندران، مازندران، ایران saadatelham2@gmail.com

مقدمه و بیان مسأله

اوقات فراغت^۱ و نحوه گذران آن از مباحث تازه‌ای است که پس از انقلاب صنعتی و رشد صنایع و فناوری، توجه جامعه‌شناسان را برانگیخته و به موضوعی مهم در حوزه علوم اجتماعی بدل شده است. تعریف و تبیین فراغت به گشایش شاخه‌های جدیدی در علوم اجتماعی انجامیده است (Fakouhi and Ansari, 2003:62). با گذار از اجتماعات سنتی به جوامع مدرن، مقوله اوقات فراغت به‌عنوان یک نیاز ویژه نمایان تر شده است؛ تا حدی که اغلب صاحب‌نظران، جامعه معاصر را «جامعه فراغتی»^۲ نام نهاده‌اند (Harris, 2014:32). با این حال اوقات فراغت همچون شمشیر دولبه ای است که بسته به شرایط عمل می‌کند، هم می‌تواند موجب اعتلا و بهینه شدن کار و فرهنگ گردد و هم موجبات انواع کجروی، انحراف و حتی ارتکاب به جرم را فراهم آورد (Nori, 2003:109). بیشتر جرائم و بزهکاری‌ها نیز در اوقات فراغت صورت می‌گیرد. اگر انسان برای اوقات فراغت خود برنامه یا فعالیتی نداشته باشد آنگاه اوقات فراغت به بیکاری تبدیل می‌شود و بیکاری عموماً سبب افت و جرم می‌شود و هر گونه بی‌توجهی و سهل‌انگاری بالأخص در مورد اوقات فراغت جوانان که قشر عمده و مولد جامعه ما را تشکیل می‌دهند می‌تواند تأثیرات و نتایج جبران‌ناپذیری را هم برای جوانان، و هم کلیه جنبه‌های جامعه بجای گذارد (Wasifian & et. al, 2013: 147). از این رو می‌توان گفت که فراغت مثبت^۳ زمینه‌ساز ارتقا شخصیت و شکل‌دهنده بوده و افراد را قادر خواهد ساخت که بعنوان عنصری فعال، خلاق و پویا در جریان هویت‌یابی خود به ایفای نقش بپردازند (Yari, 2011:68). اما فراغت در بر گیرنده بعدی منفی و انحرافی نیز می‌باشد. فراغت انحرافی^۴ هر گونه رفتاری است که به قصد گذران فراغت مغایر با هنجارهای اخلاقی و قانونی جامعه انجام می‌گیرد. بسته به نوع جامعه فعالیت فراغتی، مثبت یا انحرافی تلقی می‌گردد (Stebbins, 1996:115). فراغت انحرافی، صورت‌ها و تجربه‌هایی از فراغت است که به خود و دیگران آسیب می‌رساند و در اغلب موارد، آسیب قلمداد می‌شود (Rojek, 1999:76). استیبنز فراغت انحرافی را بر اساس میزان قابلیت تحمل بودن به دو نوع انحراف قابل تحمل^۵ و غیر قابل تحمل^۶ تقسیم

¹ leisure time

² leisure society

³ positive leisure

⁴ deviant leisure

⁵ tolerable deviance

⁶ intolerable

می‌کند (Stebbins, 1997). به گفته استبینز در انحراف قابل تحمل، تهدید رفتار انحرافی برای جامعه پایین بوده، با وجود اینکه رفتار انحرافی محل نظم اجتماعی است اما در نهایت آسیب جدی برای جامعه محسوب نمی‌شود و عموماً از سوی جامعه پذیرفته می‌شود و تنها در صورت تشدید انحراف با آن برخورد می‌شود. در مقابل، انحراف غیر قابل تحمل به رفتارهایی اشاره دارد که برای جامعه تهدید جدی محسوب می‌شود، و از سوی جامعه پذیرفته نمی‌شود و اعضای جامعه موضع فعال در جهت جلوگیری از این رفتارها دارند. این دسته شامل رفتارهایی می‌شود که بطور زمان‌بندی شده و با هدف‌های خاصی از جمله انحراف و آسیب به جامعه رخ می‌دهد.

تقسیم‌بندی دیگر استبینز متمایز سازی تجربه فراغت جدی^۱ و غیر جدی^۲ است. فراغت جدی را سرگرمی غیر حرفه‌ای یا فعالیت خدماتی بدون دستمزد مبتنی بر کسب منظم و سامان‌یافته دانش و مهارت تعریف می‌کند. در مقابل فعالیت فراغتی غیر جدی فعالیت غیر حرفه‌ای اختیاری به انگیزه رسیدن به رضایت درونی، لذت یا استفاده از فرصت‌ها می‌باشد. شکل‌های زیادی از فراغت غیر جدی چون (خرابکاری، قمار، تخریب محیط، مصرف مشروبات الکلی، مصرف مواد مخدر، مزاحمت‌های جنسی، تجاوز و ...) می‌تواند به‌عنوان فراغت انحرافی طبقه‌بندی شود (Stebbins, 1997:19).

به‌طور کلی دلایل زیادی می‌تواند موجب گرایش جوانان به فراغت‌های انحرافی شود. بنا به گفته کاتز، برخی از مردم به سادگی جذب اشکال انحرافی از فراغت، مانند نوشیدن مشروبات الکلی، استفاده از مواد مخدر و مهمانی‌های غیر مجاز می‌شوند. توجیه اولیه برای پیگیری فراغت انحرافی لذت است. مردم از رفتارهای انحرافی لذت می‌برند. یکی دیگر از عوامل تأثیرگذار، خودکنترلی پایین^۳ افراد می‌باشد. فرض اصلی نظریه خودکنترلی این است، افرادی با خودکنترلی بالا در طول زندگی کمتر گرایش به ارتکاب جرم دارند. نظریه عمومی جرم^۴ می‌پندارند که خودکنترلی پایین، تنها دلیل ارتکاب جرم است و هر چه فرد کمتر خودکنترل باشد، گرایش او به سمت فعالیت‌های جنایی بیشتر است (McMullen, 1999:7)؛ در نتیجه هر چه میزان خودکنترلی جوانان پایین‌تر باشد فراغت انحرافی بیشتر خواهد بود.

¹ leisure serious

² leisure casual

³ low self-control

⁴ general theory of crime

بحث در مورد پر نمودن بهینه اوقات فراغت جوانان از آن جهت مهم و ضروری است که این اوقات همچون شمشیری دولبه است، لبه‌ای از آن می‌تواند رشد دهنده و اصلاح‌گر باشد و لبه‌ای دیگر زایل‌کننده نیروی جوانی و حتی بیهودگی و فسادانگیز، به همین دلیل می‌توان ادعا نمود اهمیت بررسی فراغت انحرافی، بسیار حیاتی و ضروری است زیرا همه جنبه‌های زندگی جوانان را به‌طور چشمگیری تحت‌الشعاع قرار می‌دهد و هم پیامدها و آسیب‌های زیادی چون به خطر افتادن امنیت اجتماعی، گسترش معضلات اخلاقی جامعه و ... به همراه دارد. شهر بابلسر به‌عنوان یکی از شهرهای مرکزی و ساحلی مازندران به‌عنوان شهری گردشگری و دانشگاهی شناخته می‌شود. دانشگاه مازندران در این شهر واقع شده است که بیش از ۱۲ هزار دانشجو دارد و همچنین بخش مهمی از جمعیت شهر نیز جوان می‌باشند. جوانان درگیر انواعی از آسیب‌های اجتماعی در فضاهای فراغتی آشکار (از جمله در پارک‌ها، ساحل دریا و قلیان‌سراها) و پنهان (مهمانی‌ها و جشن‌ها و ...) می‌شوند. برخی از این انحرافات فراغتی در حال تبدیل شدن به فرهنگ و گسترش می‌باشند. با توجه به اینکه کنترل درونی از اهمیت بالایی در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی برخوردار می‌باشد در این تحقیق تلاش می‌شود تا به بررسی مسأله فراغت انحرافی جوانان شهر بابلسر با تأکید بر نظریه عمومی جرم پرداخته شود.

پیشینه پژوهش

در پژوهش حاضر، با مفهوم‌سازی اوقات فراغت در قالب دو الگوی اصلی غیر انحرافی و انحرافی، به جنبه‌های مخرب و انحرافی اوقات فراغت جوانان پرداخته می‌شود. این مفهوم‌سازی، دربردارنده ویژگی‌های عصر حاضر، تفاوت‌های چشمگیر فراغت جوانان و بهره‌گیری از رویکردهای نوین نظری در بررسی اوقات فراغت است؛ در این بخش پژوهش‌هایی که ارتباط موضوعی با پژوهش حاضر دارند، مرور خواهد شد.

الف) تحقیقات داخلی

Esfanjir & et. al. (2016) خود کنترلی کم را به‌عنوان یک عامل محوری برای رفتار انحرافی نظیر مصرف مواد مخدر و ... میان جوانان معرفی کرده‌اند. همچنین خود کنترلی کم در میان نوجوانان به‌عنوان یک عامل پیشگیری‌کننده بسیار قوی برای مصرف مشروبات الکلی، استعمال سیگار و سوء مصرف مواد مخدر معرفی شده است.

Aliverdiniya & unesi (2014) در تحقیقی به بررسی تأثیر خودکنترلی بر ارتکاب جرم در میان دانشجویان با تأکید بر مصرف مواد و الکل پرداخته‌اند. این تحقیق به روش پیمایش در میان ۴۱۶ نفر از دانشجویان دانشگاه تهران و علامه انجام شده است. نتایج نشان می‌دهد که خودکنترلی دانشجویان در حد متوسط می‌باشد. سیگار در میان پسرها و قلیان در میان دخترها شایع‌ترین مواد مصرفی بوده‌اند؛ همچنین مصرف مواد و الکل در میان دانشجویان پسر بیشتر از دانشجویان دختر گزارش شده است.

Bashiriyani & et. al. (2014) نیز در پژوهشی با یک نمونه ۶۵۰ نفری از دانش‌آموزان پسر شهر همدان به بررسی رابطه خودکنترلی با تمایل نوجوانان به مصرف مواد مخدر پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش مؤید این بود که رابطه معنی‌دار بین خودکنترلی با سابقه مصرف مواد و قصد مصرف مواد و نگرش نسبت به مواد مخدر وجود دارد. در نتیجه نهایی این تحقیق خودکنترلی به‌عنوان عامل کلیدی در گرایش به مصرف مواد شناخته شده است.

بررسی پژوهش‌های داخلی نشان می‌دهد که هر چند تحقیقات اندکی به بررسی رفتار انحرافی از منظر فراغتی پرداخته‌اند اما برخی از تحقیقات فراغت را بعنوان بستری و فضایی برای انحراف مدنظر قرار داده‌اند. همچنین تحقیقاتی به بررسی رابطه میان خودکنترلی و رفتار انحرافی با تأکید بر برخی از ابعاد آن پرداخته‌اند. در این تحقیق تلاش شده است تا با در نظر گرفتن فراغت انحرافی بعنوان نوعی رفتار انحرافی، ضمن ارائه دسته‌بندی جدید از آن (فراغت انحرافی آشکار و پنهان) به تأثیر ابعاد خودکنترلی بر آن پرداخته شود.

ب) تحقیقات خارجی

Blanco (2016) در پژوهشی به بررسی "فراغت انحرافی در میان دانشجویان لیسانس" پرداخته است. از نظر او دانشجویان لیسانس مستعد سطح بالاتری از رفتار انحرافی در زمان اوقات فراغت خود هستند. این گروه بعنوان بزرگسالان درحال رشدی در نظر گرفته می‌شود که دارای وقت آزاد بیشتری در مقایسه با سایر گروهها بوده، و اغلب این زمان را به فعالیتهای فراغتی ای می‌گذرانند که توسط افراد دیگر جامعه نامناسب یا انحرافی تلقی می‌گردد. نتایج تحقیق نشان داد، نگرش‌های فردی نسبت به اوقات فراغت انحرافی و همچنین نگرش دوستان نزدیک، بر مشارکت افراد در این نوع رفتارهای انحرافی تأثیرگذار می‌باشد.

Vera & Moon (2013) در تحقیقی تحت عنوان «آزمون تجربی نظریه خودکنترلی پایین در میان جوانان اسپانیایی» در صدد بوده‌اند با استفاده از نظریه خودکنترلی هیرشی و گات فردسن به انواعی از رفتارهای بزهکارانه جوانان اسپانیایی بپردازند. بر این اساس ۲۷۷ نفر از نوجوان به‌عنوان جمعیت نمونه انتخاب شدند. نتایج مربوط به این تحقیق بیان‌کننده این است که خودکنترلی پایین اثر معناداری بر روی انواع متنوع رفتارهای بزهکارانه، از جمله رفتارهای بزهکارانه داشته است. بنابراین نتیجه این تحقیق پیش‌بینی‌های نظریه خودکنترلی گاتفردسون و هیرشی مبنی بر اینکه هر چقدر خودکنترلی در فرد ضعیف‌تر باشد، فرد بیشتر درگیر رفتارهای بزهکارانه می‌شود را تأیید می‌کند.

Barnse (2007) در مقاله‌ای تحت عنوان «گذران اوقات فراغت توسط جوانان: تأثیراتش بر مصرف مواد، انحراف و فعالیت جنسی» به بررسی فراغت انحرافی در میان جوانان پرداختند. آنها به بررسی طیف گسترده‌ای فعالیت‌های انحرافی زمان فراغت از جمله مصرف زیاد الکل، کشیدن سیگار، استفاده از داروی قاچاق، انحراف و فعالیت جنسی پرداختند. خانواده به‌عنوان عامل بازدارنده و دوستان به‌عنوان عامل تحریک‌کننده در فراغت انحرافی مورد تأیید قرار گرفته‌اند.

Kuhnle & et. al. (2010) در پژوهش خود تحت عنوان «رابطه جهت‌گیری‌ها و گرایش‌های ارزشی، خودکنترلی، فراوانی تضادهای مدرسه، اوقات فراغت و تعادل زندگی در نوجوانی» بیان می‌کنند که پرورش و تقویت خودکنترلی می‌تواند یک روش امیدوارکننده برای کاهش تعداد تضاد اهداف و در نتیجه افزایش تجربه تعادل زندگی باشد. در واقع در صورت خودکنترلی پایین است که جوانان به تضاد با هنجارها می‌پردازند.

Nakhaie & et. al. (2000) در پژوهشی نظریه عمومی جرم گات فردسن و هیرشی را که ادعا کرده بودند خودکنترلی پیش‌بینی‌کننده مهم و قوی همه اشکال بزهکاری است را تأیید می‌کنند. همچنین در میان ابعاد گوناگون خودکنترلی، خطرپذیری بعد از شتاب‌زدگی به نسبت سایر ابعاد این متغیرها بیشترین قدرت تبیین‌کنندگی را در بروز رفتارهای انحرافی داشته است.

در تحقیق دیگر که *Tittle (2003)* و همکارانش انجام داده است بر نمونه‌ای متشکل از ۳۵۰ نفر از افراد ۱۸ سال به بالا در یکی از شهرهای ایالات متحده آمریکا نشان می‌دهد که خودکنترلی و ابعاد آن تغییرات کج‌رفتاری و انحرافات رفتاری را پیش‌بینی می‌کند.

مبانی و چارچوب نظری تحقیق

تعریف مفاهیم

فراغت

فراغت ترجمه معادل فرانسوی *Loisir* و معادل انگلیسی *Leisure* است و شامل مدت زمانی است که انسان کار نمی‌کند (Papli Yazdi and Sataii, 2006: 133). در یکی از نخستین تعاریف اوقات فراغت، نومیر می‌نویسد: فراغت مازاد زمانی است که بعد از کسر زمان مصروفه برای برآورد وظایف رسمی و الزامات زندگی باقی می‌ماند. در واقع فراغت وقت آزادی است که فرد را قادر می‌سازد آنچه را که دوست دارد انتخاب کند (Momondi, 2001: 413).

در تعریف دیگر از اوقات فراغت می‌توان گفت: اوقات فراغت عرصه خاصی از تجربه انسانی است که امتیاز آن برای افراد، داشتن حق انتخاب، رضایت‌مندی و لذتی است که خود، لذت و شادی بیشتر را به دنبال دارد (Zokaii, 2007: 20). به‌طور کلی می‌توان گفت: فراغت زمانی از بیداری انسان است که در طی آن هیچ‌گونه فعالیت شغلی و موظف وجود نداشته باشد و انسان بتواند آن را به میل و دلخواه خود بگذراند (Rahnamaii, 2014: 18).

فراغت انحرافی

فراغت انحرافی هر گونه رفتاری است که به قصد گذران فراغت مغایر با هنجارهای اخلاقی و قانونی جامعه صورت می‌گیرد. بسته به نوع جامعه فعالیت‌های فراغتی، مثبت یا انحرافی در نظر گرفته می‌شود (Stebbins, 1996: 115). فراغت انحرافی، صورت‌ها و تجربه‌هایی از فراغت است که به خود و دیگران آسیب می‌رساند و در اغلب موارد، آسیب قلمداد می‌شود (Rojek, 2002: 76).

در حقیقت فراغت انحرافی فعالیتی است که با نادیده گرفتن هنجارهای جامعه همراه است. در واقع افراد به صورت آگاهانه دست به فعالیت‌هایی در زمان فراغت خود می‌زنند که هنجارهای جامعه را نادیده می‌گیرد. با توجه به اینکه ممکن است هر فردی در طول زندگی خود گاهی به فعالیت فراغتی دست بزند که از هنجارها تخطی می‌کنند و کسانی هم هستند که دائماً و با برنامه این نوع فعالیت فراغتی را انجام می‌دهند بنابراین فراغت انحرافی یک طیفی از رفتار و فعالیت است که از فراغت انحرافی جدی، غیر قابل تحمل و با انحراف شدید (مثل: مصرف تفننی مواد مخدر، مصرف مشروبات الکلی، قمار و ...) تا

فراغت انحرافی غیر جدی، قابل تحمل و با انحراف ملایم (مثل، مصرف سیگار و قلیان، تخریب وسایل عمومی و ...) را در بر می‌گیرد. آنچه که مسلم است اینکه ممکن است همه افراد جامعه به نوعی فراغت انحرافی از نوع دوم را انجام دهند و زمانی جامعه واکنش جدی نشان می‌دهد که فراغت انحرافی به سمت نوع انحراف شدید، جدی و غیر قابل تحمل میل کند. هر چند که فراغت انحرافی از هر نوعش نظم اجتماعی را به خطر انداخته و هنجارهای اجتماعی را نادیده می‌گیرد. بر این اساس فراغت انحرافی را می‌توان به دو نوع متفاوت آشکار و پنهان تقسیم کرد^۱:

الف) فراغت انحرافی آشکار^۲

فراغت انحرافی آشکار هر نوع فعالیت فراغتی انحرافی در نظر گرفته می‌شود که دارای ویژگی انحراف ملایم، قابل تحمل بودن، گهگاهی و غیر جدی و عمدتاً بدون مجازات یا مجازات ضعیف باشد. در نتیجه این نوع فراغت عمدتاً جامعه آسیب می‌بیند، اما بعنوان آسیب جدی در نظر گرفته نمی‌شود و کمتر عکس‌العملی شدید در برابر این نوع فراغت انحرافی از سوی جامعه دیده می‌شود. این نوع فراغت انحرافی به دلیل فراوانی و سهولت در انجام آن بیشتر بصورت عرف در جامعه در آمده است. مصرف قلیان، مصرف سیگار، تخریب محیط زیست، تخریب وسایل عمومی، رانندگی پرخطر، مزاحمت خیابانی، مبدل پوشی نمونه‌هایی از این نوع فراغت انحرافی در جامعه است.

ب) فراغت انحرافی پنهان^۳

فراغت انحرافی پنهان به هر نوع فعالیت فراغتی انحرافی اطلاق می‌شود که دارای ویژگی انحراف شدید، غیر قابل تحمل بودن، جدی و عمدتاً بصورت پنهان و همراه با مجازات شدید باشد. در بیشتر مواقع در اثر این نوع فراغت انحرافی جامعه و افراد آسیب جدی می‌بینند. این نوع فراغت انحرافی در جامعه به لحاظ جنایی بعنوان نوعی جرم شناخته می‌شود. مصرف مواد مخدر، مصرف مشروبات الکلی، قمار، مزاحمت تلفنی، سایت‌های غیر اخلاقی، فیلم‌های پورن، تخلفات رایانه‌ای، دوستی با جنس مخالف و پارتی نمونه‌هایی از این نوع فراغت انحرافی هستند.

^۱ این تقسیم‌بندی توسط نویسندگان صورت گرفته است.

^۲ obvious deviant leisure

^۳ latent deviant leisure

جدول ۱: انواع فراغت انحرافی و ویژگی‌های هریک از آنها

Table 1: The Types of Leisure Time and Their Features

فراغت انحرافی پنهان	فراغت انحرافی آشکار	انواع فراغت انحرافی
<i>Latent Deviant Leisure</i>	<i>Obvious Deviant Leisure</i>	<i>Types of Deviant Leisure</i>
<ul style="list-style-type: none"> - فعالیت فراغتی غیر جدی محسوب می‌شود - از سوی جامعه غیر قابل تحمل است - با عکس‌العمل شدید از سوی جامعه همراه است - با مجازات شدید همراه است - دارای انحراف شدید از هنجارهای جامعه است - به لحاظ جرم، جنایی و نوعی جرم محسوب می‌شود 	<ul style="list-style-type: none"> - فعالیت فراغتی غیر جدی محسوب می‌شود - از سوی جامعه تحمل می‌گردد - جامعه معمولاً عکس‌العمل شدیدی نشان نمی‌دهد - مجازات کم یا عمدتاً بدون مجازات است - دارای انحراف ملایم از هنجارهای جامعه است - به لحاظ جرم، غیر جنایی و مشروع است 	ویژگی‌ها

(منبع: تحقیق حاضر)

در این پژوهش برای بررسی موضوع از نظریه عمومی جرم استفاده شده است. این نظریه جدیدترین نسخه‌ی نظریه کنترل اجتماعی مربوط به میشل گات فردسن و هیرشی است که با عنوان «تئوری عمومی جرم» معروف به نظریه خودکنترلی مورد توجه قرار گرفت (Williams McShane, 2004: 211). نظریه عمومی جرم، مانند علل بزه‌کاری مدعی است که نظریات دیگر به قدر کافی به حقایق مربوط به ماهیت جرم توجه نکرده‌اند، افراد با هدف کسب لذت مرتکب جرم می‌شوند. این نظریه نیز مانند نظریه قبلی هیرشی در باب مجرمیت، یک نظریه کلاسیک است و با مفهوم خودکنترلی تا حد زیادی قابل انطباق است (Walsh, 2010: 110).

در طول دو دهه گذشته، نظریه عمومی جرم گاتفردسن و هیرشی، نقش مرکزی در نظریه جرم‌شناسی داشته است. در هسته اصلی این نظریه ادعا می‌شود افرادی که فاقد خودکنترلی هستند، بیشتر احتمال دارد درگیر مشکلات رفتاری نظیر: بزهکاری و انحراف و رفتارهای نظیر آن شوند (Piquero & et. al, 2010: 628).

هیرشی با همکاری مایکل گاتفردسن Micheal Gottfredson برخی اصول اظهار شده در نظریه کنترل اجتماعی را از طریق یکپارچه کردن مفاهیم کنترل با مفاهیم

نظریه‌های زیستی اجتماعی، روان‌شناختی، فعالیت‌های روزمره و انتخاب عقلانی، اصلاح و باز تعریف کرد. در واقع مفهوم جدید محوری یعنی (خودکنترلی) اساساً از نظریه کنترل اجتماعی پیشین هیرشی برگرفته شده، اما تمرکز آن، بیشتر بر روی فرد است تا بر روی منافع خارجی کنترل. ایندو خودکنترلی را بعنوان میزانی که یک شخص در مقابل وسوسه‌های لحظه‌ای آسیب‌پذیر است تعریف می‌کنند. طرح کلی این نظریه، ویژگی‌های خودکنترلی مخصوصاً ویژگی‌هایی که شامل خودکنترلی پایین می‌شود را روشن می‌کند. این نظریه جدید، در تناسب با مفروضه‌های هیرشی، در پس نظریه کنترل اجتماعی، بر این فرض نیز بود که مجرمان دارای انگیزه‌های خاص (نیازها و تمایلات ویژه) نیستند. تمام افراد راه‌های دستیابی به تمایلات مشابه را در اختیار دارند. خودکنترلی ضعیف، احتمال بیشتری را برای درگیری شدن فرد در جرم، به همراه دارد در حالی که خودکنترلی قوی، احتمال درگیر شدن در جرم را اندک می‌کند (Williams, McShane, 2004: 212).

بر اساس این نظریات، جرم، رضایت و کامروایی کوتاه‌مدت و آسانی را فراهم می‌کند. همچنین جرم عقلانی و قابل پیش‌بینی است، مردم زمانی مرتکب جرم می‌شوند که پاداشی با کمترین خطر آسیب وعده دهد. این دو با در نظر گرفتن اینکه تفاوت‌های ثابتی در گرایش مردم در پذیرش انحراف وجود دارد عنصری زیستی اجتماعی را به مفهوم کنترل اجتماعی اضافه کرده‌اند. این مفهوم، خودکنترلی پایین است. نظریه عمومی جرم اذعان می‌کند پایین بودن خودکنترلی در افراد زمینه را برای رفتارهای انحرافی مهیا می‌کند. فرض اصلی گانفردسن و هیرشی در مورد نظریه عمومی جرم این است، افرادی با خودکنترلی بالا در طول زندگی کمتر گرایش به ارتکاب جرم دارند. در واقع تصور این دو بر این است که میزان کنترل خود می‌تواند مبین استعداد فرد برای ارتکاب یا عدم ارتکاب جرایم باشد. همچنین بالا بودن کنترل خود، مبین احتمال انطباق فرد با هنجارهای اجتماعی و قوانین است (Gottfredsen and Hirsch, 1990).

نظریه عمومی جرم می‌پندارند که خودکنترلی پایین، تنها دلیل ارتکاب جرم است و هر چه فرد کمتر خودکنترل باشد، گرایش او به سمت فعالیت‌های جنایی بیشتر است. در نظریه گات فردسن و هیرشی، خودکنترلی فاکتوری است که می‌تواند همه نوع جرم را در هر نژادی، هر جنسی، هر گروهی و هر جامعه‌ای، بیان کند (Buker, 2011: 266). گات فردسون و هیرشی (۱۹۹۰)، معتقدند، افراد با خودکنترلی بالا می‌توانند در برابر خشنودی

کاذب در نتیجه عمل انحرافی مقاومت کنند. بالعکس، خودکنترلی پایین باعث رفتارهای منحرفانه می‌شود.

از نظر گات فردسون و هیرشی تمایل به ارتکاب جرم، بستگی به سطح خودکنترلی دارد. مفهوم اصلی این دیدگاه خودکنترلی پایین است. افرادی که میزان خودکنترلی آنها پایین بوده دارای ویژگی متفاوتی هستند که در این تحقیق بررسی می‌گردد.

۱- شتاب زندگی^۱: افراد با خودکنترلی پایین شتاب‌زده و با انگیزه آنی و بدون تفکر قبلی عمل می‌کنند.

۲- خودمحوری^۲: این افراد جهت‌گیری خودمحورانه نسبت به علائق دیگران دارند.

۳- عدم پشتکار^۳: اشخاصی که خودکنترلی پایین دارند، پشتکار، سرسختی و پایداری در زندگی‌شان ندارند. آنها کارهای ساده را ترجیح می‌دهند.

۴- ابراز خشم^۴: افراد با خودکنترلی پایین تحمل کمی نسبت به ناکامی دارند و گرایش به رفتارهای تجاوزگرانه و درگیری فیزیکی در مواجهه با شرایط سخت دارند.

۵- ریسک‌پذیری^۵: افراد با خودکنترلی پایین به دنبال خطرپذیری، ماجراجویی و هیجان هستند.

۶- ترجیح فعالیت فیزیکی^۶: آن دسته از افراد که خودکنترلی پایین برخوردارند فعالیت‌های فیزیکی بر فعالیت‌های ذهنی و ادراکی که به مهارت و طراحی نیاز دارد را ترجیح می‌دهند.

افراد با این دسته از ویژگی‌ها برای درگیری در فعالیت‌های مجرمانه در سراسر زندگی‌شان مستعدتر از افرادی هستند که از خودکنترلی بالا برخوردارند (Winfrey, 2009; 2011; McMullen, 1999; Long Shore^۷, 1998: 103).

به‌طور کلی نظریه عمومی جرم توضیح می‌دهد که تفاوت‌های افراد در شرکت در جرم و جنایت، به این علت است که افراد در معرض وسوسه‌های لحظه‌ای قرار می‌گیرند. افرادی با خودکنترلی پایین بیشتر در معرض وسوسه‌های لحظه‌ای قرار می‌گیرند؛ چون آنها عواقب

¹ impulsive

² self-centeredness

³ diligence

⁴ temper

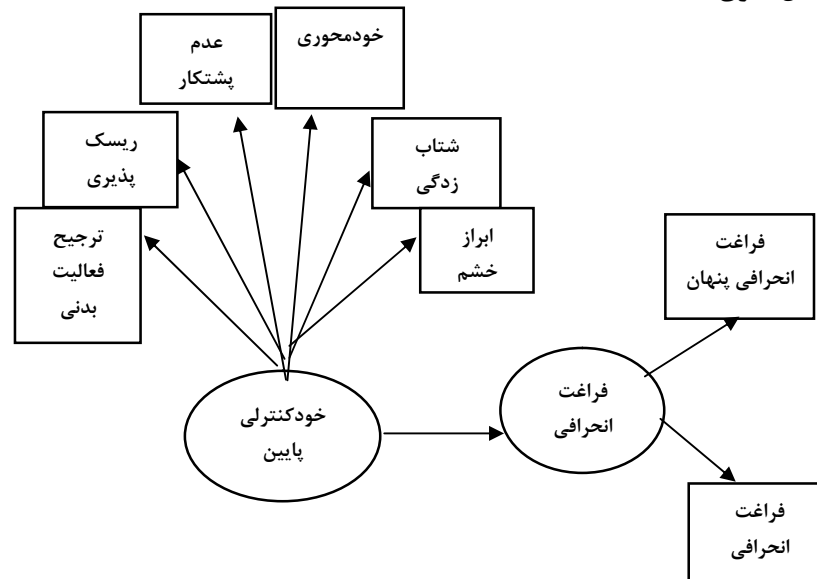
⁵ risk-seeking

⁶ physical activity

⁷ Long shore

منفی یا دردناک اعمال خود را در نظر نمی‌گیرند و در نتیجه احتمال بیشتری دارد که رفتارهای انحرافی از آنها سر بزند؛ از این رو افراد در تمایل به شرکت در بزه‌کاری و رفتارهای شبیه به آن متفاوت هستند و بستگی به میزان و سطح خود کنترلی آنها در شرایط وسوسه‌انگیز دارد. این ایده در رابطه با فراغت انحرافی بعنوان نوعی رفتار انحرافی نیز صدق می‌کند. جوانان در زمان اوقات فراغتشان در موقعیت رفتار انحرافی قرار می‌گیرند اما همه آنها درگیر کنش فراغتی انحرافی نمی‌شوند بلکه در مرحله نهایی خودکنترلی نقش محوری در ارتکاب یا عدم ارتکاب کنش انحرافی دارد. هر چقدر خود کنترلی پایین جوانان بیشتر باشد فراغت انحرافی‌شان بیشتر خواهد بود.

مدل نظری

شکل ۱: مدل نظری تحقیق

Figure 1: Theoretical Model of Research

فرضیه‌های پژوهش

- فرضیه اصلی: خودکنترلی پایین بر فراغت انحرافی و ابعاد آن تأثیر دارد.
- شتاب‌زدگی با فراغت انحرافی و ابعاد آن رابطه معنی‌داری دارد.
  - ابراز خشم با فراغت انحرافی و ابعاد آن رابطه معنی‌داری دارد.
  - عدم پشتکار با فراغت انحرافی و ابعاد آن رابطه معنی‌داری دارد.
  - خودمحوری با فراغت انحرافی و ابعاد آن رابطه معنی‌داری دارد.
  - ریسک‌پذیری با فراغت انحرافی و ابعاد آن رابطه معنی‌داری دارد.
  - ترجیح فعالیت بدنی با فراغت انحرافی و ابعاد آن رابطه معنی‌داری دارد.

روش‌شناسی پژوهش

از لحاظ منطق روش‌شناختی، روش تحقیق پژوهش حاضر پیمایشی^۱ و از نوع مقطعی^۲ می‌باشد. جامعه آماری این تحقیق عبارت است از کلیه جوانان ۱۸ تا ۳۵ سال ساکن در شهر بابل در سال ۱۳۹۶ می‌باشد. تعداد نمونه ۴۰۰ نفر به‌عنوان حجم نمونه تعیین شده است. روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای بوده است. داده‌های مورد نیاز تحقیق از طریق ابزار پرسشنامه به روش میدانی جمع‌آوری گردید. برای تجزیه تحلیل داده‌های این پژوهش از نرم‌افزار *SPSS* و برای آزمون مدل نظری از نرم افزار مدل‌سازی ساختاری *AMOS* استفاده شده است. متغیر مستقل در این تحقیق سازه خودکنترلی پایین و متغیر وابسته نیز سازه فراغت انحرافی می‌باشد. برای بررسی اعتبار ابزار از اعتبار صوری استفاده شده است. بعد از طراحی سؤالات مربوط به سازه‌های تحقیق شاخص‌های به سه نفر از افراد خبره در حوزه انحرافات داده شد و نظر آنها در این مورد مدنظر قرار گرفت. در مرحله بعد به منظور پایایی^۳ سؤالات تحقیق در یک نمونه ۳۰ نفره از جوانان مورد آزمون قرار گرفت آلفای آنها اندازه‌گیری شد. آلفای سازه فراغت انحرافی ۰/۷۸ و سازه خودکنترلی دارای ضریب آلفای ۰/۷۱ در محدوده قابل قبول قرار گرفته است. در عین حال در مرحله آزمون مدل ساختاری نیز مدل‌های اندازه‌گیری از برازش قابل قبول برخوردار بوده‌اند.

^۱ survey

^۲ cross - sectional

^۳ reliability

تعریف عملیاتی متغیرها

الف) فراغت انحرافی (متغیر وابسته)

متغیر وابسته در این تحقیق فراغت انحرافی که از تخطی و نادیده گرفتن هنجارهای جامعه انجام می‌گیرد. یعنی هر نوع فعالیتی است که در زمان فراغت صورت می‌گیرد و نقض‌کننده هنجارهای اخلاقی، جنایی و غیر جنایی باشد، بسته به نوع جامعه این نوع فعالیت‌ها فراغتی انحرافی در نظر گرفته می‌شود (Stebbins, 1996: 115). بر این اساس فراغت انحرافی از طریق ۱۶ شاخص‌های چون (مصرف قلیان، سیگار، تخریب محیط زیست، تخریب وسایل عمومی، رانندگی پرخطر، مزاحمت خیابانی، مبدل پوشی، مصرف مواد مخدر، مصرف مشروبات الکلی، قمار، مزاحمت تلفنی، سایت‌های غیر اخلاقی، فیلم‌های پورن، تخلفات رایانه‌ای، دوستی با جنس مخالف و پارتی) سنجیده شد.

۱- *فراغت انحرافی آشکار*: هر نوع فعالیت فراغتی انحرافی که دارای ویژگی انحراف ملایم، قابل تحمل بودن، گهگاهی و غیر جدی و عمدتاً بدون مجازات یا مجازات ضعیف باشد فراغت انحرافی آشکار گفته می‌شود. در این تحقیق فراغت انحرافی آشکار با ۷ شاخص (مصرف قلیان، مصرف سیگار، تخریب محیط زیست، تخریب وسایل عمومی، رانندگی پرخطر، مزاحمت خیابانی، مبدل پوشی) مورد سنجش قرار گرفت.

۲- *فراغت انحرافی پنهان*: فراغت انحرافی پنهان به هر نوع فعالیت فراغتی انحرافی که دارای ویژگی انحراف شدید، غیر قابل تحمل بودن، جدی و عمدتاً همراه با مجازات شدید و بصورت مخفیانه و پنهانی باشد اطلاق می‌شود. در بیشتر مواقع در اثر این نوع فراغت انحرافی جامعه و افراد آسیب جدی می‌بینند. در این تحقیق فراغت انحرافی پنهان با شاخص‌هایی چون مصرف مواد مخدر، مصرف مشروبات الکلی، قمار، مزاحمت تلفنی، سایت‌های غیر اخلاقی، فیلم‌های پورن، تخلفات رایانه‌ای، دوستی با جنس مخالف و پارتی مورد سنجش قرار گرفت.

ب- ابعاد خودکنترلی (متغیر مستقل)

گاتفرسون و هیرشی (۱۹۶۹)، بیان می‌دارند که سطوح مناسب خودکنترلی، تمایل فردی پایدار است که به کنشگران اجازه می‌دهد تا از اعمال و رفتارهای آنی و فوری که هزینه‌ها و پیامدهایش از مزایای بلند مدت آن بیشتر است، اجتناب نماید (Nofinger, 2008: 192). خودکنترلی به میزان کنترلی که فرد در برابر فرصت‌های بزه‌کاری بر خودش دارد، گفته می‌شود (Gottfredson & Hirsch, 1990: 89).

گات فردسون و هیرشی عقیده دارند بهتر است جرم را به وسیله ویژگی‌های رایج آن ملاحظه کنیم. این ویژگی‌ها عبارتند از: خشنودی فوری، خشنودی ساده و آسان، هیجان، خطر، اضطراب، منافع کم یا حاشیه‌ای آن در درازمدت، مهارت یا برنامه‌ریزی اندک، درد و ناراحتی برای قربانی. این ویژگی‌های، فردسن و هیرشی را متقاعد ساخت که جرم اساساً ناشی از مسئله خودکنترلی اندک است. خودکنترلی به معنای توان آنها در محدود ساختن خویش است. در این تحقیق خودکنترلی در شش بعد ریسک پذیری، عدم پشتکار، ابراز خشم، شتاب‌زدگی، خودمحوری، و ترجیح فعالیت‌های بدنی مورد بررسی قرار گرفته است. تعریف این متغیرها در جدول زیر گزارش شده است.

جدول ۲: تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرهای مستقل

Table 2: Conceptual and Operational Definition of Independent Variables

تعریف عملیاتی	تعریف مفهومی	نام متغیر
<i>Operational Definition</i>	<i>Conceptual Definition</i>	<i>Variable Name</i>
« برای من هیجان و ماجراجویی مهم‌تر از رعایت نظم و مقررات است » و « کاری را انجام می‌دهم بدون اینکه پیامد آن را در نظر بگیرم »	اشخاصی که خودکنترلی پایین دارند در فعالیت‌هایی که پرمخاطره و هیجان‌انگیز است شرکت می‌کنند	ریسک‌پذیری
« کارهای واقعاً سخت که مرا محدود می‌کند دوست ندارم » و « من مجبورم به سختی عادات بدم را ترک کنم »	اشخاصی که خودکنترلی پایین دارند، پشتکار، سرسختی و پایداری در زندگی شان ندارند. آنها کارهای ساده را ترجیح می‌دهند و برای انجام جرم هم نیاز به برنامه‌ریزی بلندمدت که نیاز به صبر و حوصله داشته باشد، نیست. این بعد با دو سؤال سنجیده می‌شود	عدم پشتکار
مسائلی را به جای گفتگو با عصبانیت و برخورد فیزیکی حل می‌کنم. در موقعیت ناکامی خیلی زود عصبانی می‌شوم»	اشخاصی با خودکنترلی پایین تحمل کمی نسبت به ناکامی دارند و خودکنترلی همبسته با بردباری است. بردباری پایین متمایل به سمت ناسازگاری و مقابله می‌باشد	ابراز خشم
« من در انجام کاری بدون اینکه در مورد آن فکر کنم به آن عمل	این افراد از روی انگیزه آنی و بدون تفکر قبلی عمل می‌کنند. آنها لذت آنی را	شتاب‌زدگی

نام متغیر	تعریف مفهومی	تعریف عملیاتی
<i>Variable Name</i>	<i>Conceptual Definition</i>	<i>Operational Definition</i>
	طلب می‌کنند. توانایی به تعویق انداختن خشنودی را برای نگه داشتن منفعت در زمان‌های طولانی را ندارند	می‌کنم» و «من اغلب بدون در نظر گرفتن تمام گزینه‌ها و روش‌ها، اقدام به انجام کاری می‌کنم»
خود محوری	بی‌تفاوت بودن یا بی‌احساس بودن نسبت به نیازهای دیگران دارند. آنها لزوماً مخالف اصول اجتماعی یا اینکه بد اندیش هم باشند، نیستند	در کارها ابتدا خودم را در نظر می‌گیرم حتی اگر شرایط را برای دیگران سخت کند. من از چیزهایی که برایم ضرر دارد اجتناب می‌کنم
ترجیح فعالیت بدنی	اشخاص با خودکنترلی پایین، بیشتر تمایل دارند از شیوه‌های آسان یا ساده برای برآوردن خواسته‌هایشان استفاده کنند. آنها فعالیت‌های بدنی را بر تأمل و گفتگو ترجیح می‌دهند	من اغلب هر کاری را که باعث تفریح و شادی‌ام می‌شود انجام می‌دهم، حتی اگر به قیمت هدف درازمدتم تمام شود» و «گاهی اوقات، تفریحات و سرگرمی‌ها مرا از انجام کارهایم باز می‌دارد»

تحلیل یافته‌ها

توصیف اجمالی نمونه

اطلاعات در این تحقیق از بین ۴۰۰ نفر از جوانان ۱۸ تا ۳۵ سال ساکن شهر بابلسر جمع‌آوری شده ۵۰/۲ درصد (۲۰۱ نفر) مرد بوده‌اند. همچنین ۴۹/۸ درصد زن (۱۹۹ نفر) زن است که میانگین سنی افراد ۲۵ سال بوده و پایین‌ترین سن ۱۸ سال و بالاترین سن نیز ۳۵ سال بوده است. به لحاظ تأهل ۷۴ درصد (۲۹۶ نفر) مجرد ۲۰/۵ درصد (۸۲ نفر) متأهل و ۴ درصد (۱۶ نفر) همسر فوت شده یا طلاق گرفته بوده‌اند. در رابطه با تحصیلات هم افراد با تحصیلات لیسانس با ۴۱/۸ درصد (۱۶۷ نفر) بیشترین افراد نمونه و زیر دیپلم با ۲ درصد (۸ نفر) کمترین افراد نمونه را تشکیل می‌دهند. ۶۹/۸ درصد وضعیت اقتصادی خود را متوسط ارزیابی کرده‌اند. ۱۹ درصد هم وضعیت خود را پایین ارزیابی کرده و تنها ۴ درصد وضعیت خود را بالا ارزیابی کرده‌اند.

جدول ۳ نشان‌دهنده توزیع فراوانی نمرات فراغت انحرافی افراد می‌باشد. بر اساس اطلاعات جدول حدود ۲۳/۸ درصد دارای فراغت انحرافی متوسط بوده، ۶/۸ درصد بالا، و ۶۹ درصد هم فراغت انحرافی‌شان پایین بوده است. در کل می‌توان گفت میزان فراغت انحرافی‌شان در حد پایین می‌باشد. به طوری که بیشترین فراوانی در گویه‌های فراغت

انحرافی مربوط به مصرف قلیان و دوستی با جنس مخالف بوده و کمترین آن مربوط به گویه‌های تخریب وسایل عمومی و مصرف مواد مخدر بوده است.

جدول ۳: توزیع فراوانی و درصد میزان فراغت انحرافی

Table 3: Frequency and Percentage Distribution of Deviant Leisure Rate

درصد	فراوانی	فراغت انحرافی
		طبقات پاسخ
Percentage	Frequency	Deviant Leisure Category
6/8	27	بالا
23/8	95	متوسط
69	276	پایین
99/5	398	کل
0/5	2	بی‌پاسخ
100	400	کل
دامنه: 4-62		میانگین: 19/70

آزمون فرضیات

برای آزمون فرضیات تحقیق از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. همچنین برای آزمون مدل نظری تحقیق و ارائه مدل ساختاری تجربی از نرم افزار *Amos* استفاده شده است. در ادامه ابتدا به تحلیل و تفسیر روابط بین متغیرهای مستقل با متغیر وابسته (فراغت انحرافی و ابعاد آن) می‌پردازیم و در پایان روابط چندگانه بین متغیرها از طریق مدل ساختاری ارائه می‌شود.

جدول ۴: آزمون همبستگی بین متغیرهای مستقل و فراغت انحرافی

Table 4: Correlational Test between Independent Variables and Deviant Leisure

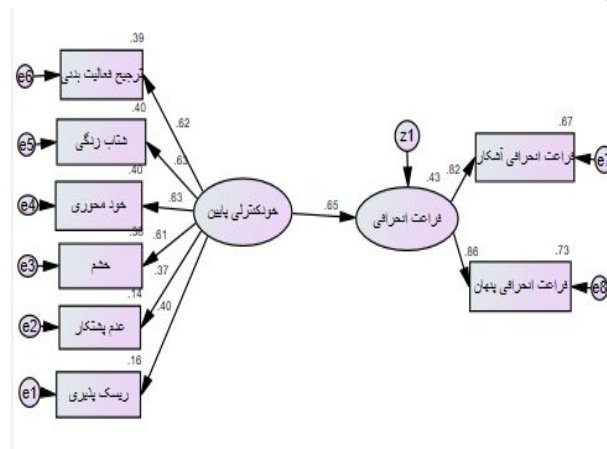
سطح معناداری	میزان همبستگی	متغیرهای مستقل
Significant	Correlation	Dependent variables
0/00	0/48	ترجیح فعالیت بدنی
0/00	0/36	شتاب‌زدگی
0/00	0/39	خودمحوری
0/00	0/32	ابراز خشم
0/00	0/15	عدم پشتکار
0/00	0/23	ریسک‌پذیری

یافته‌های جدول بالا حاکی از آن است که بین تمام ابعاد خود کنترلی پایین و فراغت انحرافی رابطه معناداری وجود دارد. بدین ترتیب متغیر ترجیح فعالیت بدنی با فراغت انحرافی دارای رابطه معناداری است. $Sig=0/00$ و میزان همبستگی $r=0/48$ بوده و جهت رابطه مستقیم می‌باشد. بر این اساس هر چه افراد ترجیح فعالیت فیزیکی بیشتری داشته باشند بیانگر خودکنترلی پایین‌تری بوده که این امر بر فراغت انحرافی تأثیر مثبت داشته و موجب افزایش فراغت انحرافی می‌گردد؛ همچنین رابطه بین متغیر شتاب‌زدگی و فراغت انحرافی معنادار و جهت رابطه مستقیم و مثبت می‌باشد. $Sig=0/00$ و میزان همبستگی $r=0/36$ می‌باشد. بر این اساس شتاب‌زدگی، شرایط فراغت انحرافی را تسهیل می‌نماید و تأثیر مستقیم بر فراغت انحرافی و ابعاد آن دارد، موجب افزایش آن می‌گردد. همان‌گونه که از جدول برمی‌آید بین خود محوری و فراغت انحرافی نیز رابطه معناداری وجود دارد $Sig=0/00$ و میزان همبستگی $r=0/39$ می‌باشد. بنابراین جهت رابطه مستقیم است. خود محوری بعنوان یکی از مشخصه‌های خود کنترلی پایین شرایط را برای فراغت انحرافی افراد تسهیل نموده و منجر به افزایش فراغت انحرافی می‌شود. بین متغیر ابراز خشم با فراغت انحرافی رابطه معناداری وجود دارد. $Sig=0/00$ و میزان همبستگی $r=0/39$ می‌باشد. به‌طوری که هر چقدر میزان ابراز خشم در افراد بیشتر باشد، کنترل کمتری بر رفتار وجود دارد، که امکان ارتکاب فراغت انحرافی از سوی جوانا بیشتر می‌شود. در نتیجه این فرضیه تأیید می‌شود. با توجه به جدول رابطه معناداری بین عدم پشتکار و فراغت انحرافی وجود دارد. $Sig=0/00$ و میزان همبستگی $r=0/15$ بوده در نتیجه جهت رابطه مثبت و مستقیم می‌باشد. در این تحقیق رابطه بین ریسک‌پذیری و فراغت انحرافی معنادار و جهت رابطه مثبت است. $Sig=0/00$ و میزان همبستگی $r=0/23$ می‌باشد و جهت رابطه مستقیم است. بر این اساس ریسک‌پذیری، شرایط فراغت انحرافی را تسهیل می‌نماید و تأثیر مستقیم بر فراغت انحرافی و ابعاد آن دارد، موجب افزایش آن می‌گردد. در نتیجه این فرض هم مورد تأیید قرار گرفته است.

آزمون مدل

همان‌گونه که آمد در این تحقیق برای آزمون مدل نظری تحقیق از نرم‌افزار AMOS استفاده شده است. این نرم‌افزار به‌عنوان یکی از نرم‌افزارهای معادله ساختاری مطرح است. مدل‌سازی معادله ساختاری روشی برای آزمون مدل‌های نظری است. بر این اساس برای کاربرد این تکنیک نیاز است تا محقق مدل نظری پیش‌فرض داشته باشد. در حقیقت

محقق از این طریق تلاش دارد تا مدل نظری تحقیق را در جامعه مورد مطالعه مورد سنجش قرار دهد. در کل برای آزمون مدل ساختاری دو رویکرد وجود دارد. رویکرد اول رویکرد دو مرحله‌ای می‌باشد که معمولاً برای آزمودن مدل‌های با سازه‌های متعدد و مدل‌های پیچیده مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این روش ابتدا اعتبار سازه مدل‌های اندازه‌گیری به صورت جداگانه مورد آزمون قرار می‌گیرد و در مرحله بعد کل مدل مورد آزمون قرار می‌گیرد (Schumacher and Lumax, 2009: 232)؛ اما رویکرد دوم که رویکردی یک مرحله‌ای است بدون تفکیک مدل اندازه‌گیری از مدل ساختاری برآزش کل مدل مورد نظر می‌باشد. این رویکرد برای مدل‌های ساختاری ساده‌تر و با تعداد سازه‌های کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرد (Bayern, 2016). در این تحقیق به دلیل حضور دو سازه در مدل ساختاری از رویکرد یک مرحله‌ای استفاده شده است که نتایج آماره‌های درون مدل (بارهای عاملی و ضریب بتا) و همچنین شاخص‌های برازش نشانگر برازش مدل ساختاری می‌باشد.

Chi-square = 40.30 Degrees of freedom = 19 CMIN/DF: 2/12
RMSEA=0/05

شکل ۲: مدل تجربی تحقیق

Figure 2: Experimental Research Model

مدل فوق بیانگر آزمون مدل نظری تحقیق می‌باشد. همان‌گونه که از مدل پیداست بین متغیرهای مستقل (عدم پشتکار، ریسک‌پذیری، خودمحوری، ابراز خشم، ترجیح فعالیت بدنی و شتاب‌زدگی) با متغیر وابسته (فراغت انحرافی) همبستگی مثبت و خوبی

وجود دارد. ضریب بتا خودکنترلی پایین به متغیر وابسته (فراغت انحرافی) برابر با $(Beta=0/65)$ می‌باشد. در نتیجه جهت رابطه مستقیم و مثبت بوده بدین معنی که هر چه خودکنترلی پایین جوانان بیشتر باشد فراغت انحرافی جوانان نیز بیشتر خواهد بود. آماره‌های برازش نشان‌دهنده برازش قابل قبول مدل نظری ماست. معنادار نبودن ضریب کای اسکوتر به این معناست که بین مدل نظری و مدل تجربی تفاوتی وجود ندارد. بدین معنا که مدل تجربی حاصل از داده‌های نمونه‌ای روابط بین متغیرها در مدل نظری ما را مورد حمایت قرار داده است؛ و مقدار کای اسکوتر تعدیل شده مدل در محدوده خوبی قرار دارد $(CMIN/DF: 2/12)$ ؛ همچنین متغیرهای حاضر در مدل با هم توانستن ۴۳ درصد تغییرات متغیر وابسته (فراغت انحرافی) را مورد تبیین قرار دهند. در سازه فراغت انحرافی بعد فراغت انحرافی پنهان بیشتر توانسته تغییرات فراغت انحرافی کل را تبیین نماید. از میان متغیرهای سازه خودکنترلی پایین بیشترین بار عاملی مربوط به دو متغیر شتاب زدگی و خود محوری بوده و در عین حال بقیه متغیرها نیز از تبیین‌کنندگی قابل قبولی برخوردار بوده‌اند.

نتیجه‌گیری

امروزه تحولات صنعت و پیشرفت گسترده تکنولوژی، تغییرات عمده در سبک و شیوه زندگی شهروندان را موجب شده است. تا جایی که اهمیت موضوع فراغت به فزونی نهاده و مسأله فراغت بویژه بعد فراغت انحرافی، به صورت یکی از مسائل امروز درآمده است. در حالی که سلامت فرد و جامعه را در معرض خطر قرار داده است. علاوه بر این، جنبه‌های گوناگون فراغت انحرافی در بین جوانان موجب تشدید مسائل مربوط به ابعاد اوقات فراغت شده است. فراغت انحرافی مصداقی از اوقات فراغت افراد، در زندگی و زمان فارغ از کار و اجبار می‌باشد که امروزه به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مسائل اجتماعی، فرهنگی در سراسر جهان مطرح است. فراغت انحرافی بخصوص زمانی که بصورت عرف درآمده است تأثیرات مخربی بر سطوح فردی و اجتماعی در هر جامعه‌ای گذاشته است. به این ترتیب در تحقیق حاضر، تأثیر ابعاد خود کنترلی بر فراغت انحرافی جوانان شهر بابلسر مورد مطالعه قرار گرفت.

یافته‌های پژوهش حاکی از وجود رابطه مثبت و معناداری بین ابعاد خودکنترلی و فراغت انحرافی و ابعادش است. طبق نظریه عمومی جرم هیرشی و گاتفردسون خود کنترلی پایین یک عامل کلیدی در تبیین رفتارهای انحرافی است که در این تحقیق با

ضریب بتای ۶۵ درصد، تأثیر مستقیم بر فراغت انحرافی جوانان در جامعه دارد. سپس نتایج نشان می‌دهد رابطه بین همه ابعاد متغیر مستقل تحقیق چون ابراز خشم، ریسک‌پذیری، عدم پشتکار، خود محوری، ترجیح فعالیت بدنی و شتاب‌زدگی با فراغت انحرافی مستقیم و معنادار بوده است. در واقع مشخص گردید که خودکنترلی پایین یکی از عوامل مهم و تأثیرگذار بر رفتارهای فراغت انحرافی است. خودکنترلی به معنای توان آنها در محدود ساختن خویش است. خودکنترلی ضعیف، احتمال بیشتری را برای درگیر شدن فرد در جرم، به همراه دارد در حالیکه خودکنترلی قوی، احتمال درگیر شدن در جرم را اندک می‌کند (McShane, Williams, 2004: 212). ابعاد خود کنترلی و ارتباط آن با رفتارهای انحرافی مؤید یافته‌های تحقیق است (McMullen, 1999)؛ همچنین تحقیق (Nakhaei & et. al, 2000)، نشان داده است که بین ابعاد گوناگون خود کنترلی و رفتار انحرافی رابطه وجود دارد و معناداری خود کنترلی و ابعادش با رفتار انحرافی جوانان در تحقیق (Esfajir & et. al. 2016, Heidarnia, 2012)، هم تأیید می‌شود. بر این اساس با توجه به اینکه همه جوانان کم و بیش در معرض رفتارهای انحرافی در زمان فراغتشان قرار می‌گیرند ممکن است به نوعی مرتکب رفتار فراغتی انحرافی گردند؛ اما نکته‌ای که باید به آن توجه شود اینکه همه جوانان در یک سطح مرتکب فراغت انحرافی چون مصرف تفننی مشروبات الکلی، سیگار، مواد مخدر و موارد دیگر نمی‌شوند. در واقع ممکن است همه آنان در معرض کنش انحرافی فراغتی قرار گیرند اما برخی از آنان که در نهایت خودکنترلی پایینی دارند مرتکب فراغت انحرافی می‌گردند یا حتی از ارتکاب مجدد نیز خشنود باشند.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد که فراغت انحرافی پنهان بیشتر از نوع آشکار آن توسط جوانان صورت می‌گیرد و این بیانگر آن است که عوامل کنترل بیرونی نیز در پیشگیری از رفتار انحرافی آشکار فراغتی نقش دارند. هر چند تأثیر کنترل رسمی و غیر رسمی در پیشگیری از رفتار انحرافی در تحقیقات تأیید شده است (Firoozjaeian and Saadati, 2014; Karami & et. al, 2017). به همین دلیل پنهان شدن رفتارهای فراغتی انحرافی می‌تواند موجب تشدید و تعمیق یافته این نوع رفتارها در جوانان گردد. در واقع این نوع انحرافات اولیه ممکن است در نتیجه تکرار و عدم نظارت تبدیل به انحراف ثانویه گردد. چه بسیار افرادی که که مثلاً با مصرف تفننی مواد مخدر و الکل درگیر اعتیاد شده‌اند و آسیب‌های جدی را برای خود و دیگران رقم زده‌اند.

با توجه به نتایج این مطالعه و مطالعات انجام شده دیگر که به بررسی تأثیر خود کنترلی بر رفتارها انحرافی پرداخته‌اند (*Bashirian, 2012; Alivardinia and Younesi, 2014; Vera & Moon, 2013*). تا حدود زیادی نتایج حاصله را تأیید می‌نمایند، خود کنترلی به‌عنوان عامل مهم و کلیدی در گرایش نوجوانان به رفتار انحرافی می‌باشد. بر این اساس لازم است تا نهادهای تربیتی از جمله خانواده و مدرسه در سنین پایین بر روی خودکنترلی و ویژگی‌های شخصیتی جوانان کار کنند؛ چرا که در نهایت تفاوت میان افراد منحرف و غیر منحرف در زمان فراغت توسط همین مفهوم مشخص می‌شود. بسیاری از افرادی که به همراه دوستان یا خانواده در زمان سرگرمی، خودکنترلی پایینی در مواجهه با اعمال انحرافی از خود نشان می‌دهند ممکن است در آینده از رفتار انحرافی تفننی زمان فراغت به رفتارهای اعتیادآمیز انحرافی گذر کنند. امروزه خودکنترلی یا کنترل درونی موضوع مهمی در بحث پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی می‌باشد. چرا که صرف تقویت عوامل بازدارنده بیرونی نمی‌تواند مانع جرائم و آسیب‌های اجتماعی گردد. این‌رو نقش نهادهای جامعه‌پذیری از جمله خانواده و نهادهای آموزشی و همچنین رسانه در این زمینه مهم می‌باشد. در عین حال موضوع دیگری که باید به آن توجه کرد گسترش کیفی و کمی فضاهای فراغتی سالم برای جوانان می‌باشد. چرا که فقدان فضاهای فراغتی مناسب نیز یکی از دلایل گرایش جوانان به سمت فضاهای انحرافی فراغتی می‌باشد.

References:

- Abasi, A. A. Rostamiyan, Z. & Bajan, A. Bakhshande, O. (2016). "Determining the relationship between self control dimensions and deviant behavior in the general theory of crime (Case study: in Babol branch), 3(7). 21-39. (Persian).
- Alivardinia, A.; Younesi, E. (2014). "The effect of self-control on Student Crime", Culture strategy. 7 (26), 93-118. (Persian).
- Barnes, G. M., Hoffman, J. H., Welte, J. W., Farrell, M. P., & Dintcheff, B. A. (2007). "Adolescents' time use: Effects on substance use, delinquency and sexual activity", Journal of Youth and Adolescence, 36(5), 697-710.
- Bashirian, S., Heydarnia. A. and Ollah Verdipour. H. Hajizadeh. E (2013). "Investigating the relationship between self-control and adolescents' tendency to use drugs", Adab Pazhuhi. 6(20). 53-54. (Persian).
- Blanco, J. A. (2016). Deviant leisure in the collegiate undergraduate population: predicting participation and affect using self-discrepancy theory (Doctoral dissertation, University of Illinois at Urbana-Champaign).
- Buker, H. (2011). "Formation of self-control: Gottfredson and Hirschi's general theory of crime and beyond", Aggression and Violent Behavior, 16(3), 265-276.
- Byrne, B. M. (2016). Structural equation modeling with EQS: Basic concepts, applications, and programming (2nd ed.). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Fakuhi, N., Ansari Mahabadi, F. (2003). "Leisure and the formation of cultural personality A case study of two girls' high schools in Tehran", Letters of Anthropology, (1) 4. 61-89. (Persian).
- Firouzjaeian, A. A. & Saadati. Z. (2017). "Littering as social disorder (examination of broken window theory)", Strategic Research on Social Problems in Iran University of Isfahan, 6(2), 17-32. (Persian).

Frank. O. W. Marilyn. D. M. (2014). *Criminological Theory*. Translated by H.R.Malekmohammadi, Tehran, Mizan Publishing. (Persian).

Gottfredson, M. R., & Hirschi, T. (1990). *A general theory of crime*. Stanford University Press.

Harris. D. (2014). *Key concept in leisure studies translated by saied zokaiy and sana chavoshiyan*, Tisa press. Tehran. (Persian).

Heydarnia. A., Bashirian, S. & ollah Verdipour, H. Hajizadeh, E. (2012). "Investigating the relationship between self-control and adolescents' tendency to use drugs", *Avicenna Journal of Nursing and Midwifery Care of Hamedan university*. 20(1). 52-54. (Persian).

Katz, J. (1988). *Seductions of crime: Moral and sensual attractions in doing evil*. Basic Books.

Kuhnle, C., Hofer, M., & Kilian, B. (2010). "The relationship of value orientations, self-control, frequency of school-leisure conflicts, and life-balance in adolescence", *Learning and Individual Differences*, 20(3), 251-255.

Longshore, D. (1998). "Self-control and criminal opportunity: A prospective test of the general theory of crime", *Social Problems*, 45(1), 102-113.

McMullen, J. C. (1999). *A Test of Low Self-control Theory Using General Patterns of Deviance* (Doctoral dissertation).

Momendi. A.(2001). *Survey of leisure time among youths juvenile in Varamin city*. The office of culture in Tehran province. (Persian).

Nakhaie, M. R., Silverman, R. A., & LaGrange, T. C. (2000). "Self-control and social control: An examination of gender, ethnicity, class and delinquency", *Canadian Journal of Sociology/ Cahiers canadiens de sociologie*, 35-59.

Nofziger, S. (2010). "A gendered perspective on the relationship between self-control and deviance", *feminist criminology*, 5: 29-50.

Noori, M. (2003). "Introduction of leisure time sociology", *Isfahan culture*. 25. 99-104. (Persian).

Papli Yazdi. M. H. Saghaei, M. (2006). *Tourism (nature and concepts)* Tehran, Samt publishing. (Persian).

- Piquero, N. L. & Schoepfer, A., & Langton. (2010). "Completely Out of Control or the Disire to Be in Complete Control? How Low Self-Control and the Desire for Control Relate to Corporate Offending", *Crime & Delinquency*, 56(4), 627-647.
- Rahnamaiy. M.T. (2014) *Leisure and Tourism* (Third Edition). Tehran.Publisher, Mahkameh (Persian).
- Rojek, C. (1999). "Deviant leisure: The dark side of free-time activity. In E. L.Jackson & T. L. Burton (Eds.)", *Leisure studies: Prospects for the twenty- first century* (pp. 81-94). State College, PA: Venture Publishing.
- Schumacher, R. E., & Lomax, R. G. (2009). *A beginner's guide to structural equation modeling*. Tehran, Sociologists Publications.
- Stebbins, R. A. (1992). *Amateurs, professionals, and serious leisure*. McGill-Queen's Press-MQUP.
- Stebbins, R. A. (1996). *Tolerable differences: Living with deviance*. McGraw-Hill Ryerson.
- Stebbins, R. A. (1997). "Casual leisure: A conceptual statement", *Leisure studies*, 16(1), 17-25.
- Stebbins, R. A. (2001). *New directions in the theory and research of serious leisure*, Queenston, Ontario: Edwin Mellen Press.
- Tittle, C. R., Antonaccio, O., Botchkovar, E., & Kranidioti, M. (2010). "Expected utility, self-control, morality, and criminal probability", *Social Science Research*, 39(6), 1029-1046.
- Vasefiyan, F., Bagheri, M. & Azadipoor, Sh. Vasefiyan. F. (2013). "A Study on the Types of Leisure Time Spending Among the Student of the University of Ardestan Branch", *Sociological Studies of Youth*. 13. (4). 145-156. (Persian).
- Vera, E. P., & Moon, B. (2013). "An Empirical Test of Low Self-Control Theory: Among Hispanic Youth", *Youth Violence and Juvenile Justice*, 11(1), 79-93.
- Weslsh, C. (2010). "Introduction to travers hirchi theory", translated by seyed reza eftekhari, *Law*, 2(4), 103-116.
- Winfrey, T. (2008). *Theory of criminology*. Translated by seyed reza eftekhari.Gonabad.azad university.

Yari, H. (2011). The challenges of young leisure time in Iran. Festival of young social harm. Azad University, Falavarjan. (Persian).

Zokaei, S. (2007) evolution of leisure pattern in western and Iranian society. Magazine of social science education and growth, 35. 30-35. (Persian).

Sociological Analysis on Effect of Self-Control on Youth Deviant Leisure (Case Study: The Youth of Babolsar City)

Ali Asghar Firouzjaeian (Ph.D)¹, Zahra Saadati²

DOI: 10.22055/QJSD.2021.16946

Abstract:

The importance of leisure is not overlooked by anyone in today's world full of tension, where people often feel tired because of their busy work. On the other hand, there is deviant leisure which can have many consequences as an activity that violates the ethical, moral and legal norms of the community. It endangers social security in society. This study examines the effect of self-control dimensions on the deviant leisure of youth. The general theory of crime admits that low self-control providing the context of deviant behavior. In this study, survey method was used and questionnaire was used to collect information. The population of this analysis includes all 18-35 years old youths in Babolsar. 400 youth with Cochran formula were selected by using multistage cluster sampling. We used face validity and Cronbach's alpha as reliability. Deviant leisure explained in tow types of obvious deviant leisure and latent deviant leisure. Latent deviant leisure was more than obvious deviant leisure. The results of Pearson correlation indicate that there is a significant relationship between low self-control and with deviant leisure. According to the research theoretical model test, which was carried out using structural equation modeling, it was found a positive effect of low self-control on deviant leisure (Beta=0/65). Also, the research components altogether could explain %43 of the variations of dependent variable (deviant leisure).in all it can says that persons that have low self-control, more do deviant leisure action in leisure times.

Key Concepts: *Deviant Leisure, Obvious and Latent Deviant Leisure, Low Self- Control, Youth*

¹ Associate Professor, Department of Sociology, University of Mazandaran, Mazandaran, Iran (Corresponding Author), a.firozjayan@umz.ac.ir

² Master of Youth Studies, Mazandaran University, Mazandaran, Iran saadatelham2@gmail.com

